

Ústav literárnej a umeleckej komunikácie a estetika obrátená k životu

Mária Valentová

*Rekapitulujúci text napísaný pri príležitosti 20. výročia založenia Filozofickej fakulty UKF v Nitre a publikovaný v pamätnici V priesečníku vedy a humanity
(Nitra : UKF, 2013, s. 159 – 170. ISBN 978-80-558-0434-7)*

Výučba estetiky nemala na nitrianskej vysokoškolskej pôde dlho nijakú tradíciu. S jej realizáciou sa začalo až v školskom roku 1992/93, teda práve v čase, kedy sa z pedagogickej fakulty stávala vysoká škola pedagogická, z ktorej neskôr vzišla Univerzita Konštantína Filozofa, a kedy sa v rámci tohto procesu začala konštituovať aj fakulta humanitných vied, resp. filozofická fakulta, na ktorej sa začali postupne kreovať nové študijné odbory, medzi nimi aj estetika.

Gestorom výučby estetiky sa stal Ústav jazykovej a literárnej komunikácie (ÚJLK) – renomované literárnovedné pracovisko, ktoré vzniklo ako Kabinet literárnej komunikácie (KLK) v druhej polovici 60. rokov dvadsiateho storočia pre potreby semiotického výskumu literárneho textu z hľadiska komunikácie medzi jeho autorom a čitateľom. V roku 1994 bol ÚJLK v súlade so svojou novou úlohou premenovaný na Ústav literárnej a umeleckej komunikácie (ÚLUK) a k zmene došlo aj v jeho štatúte: z výlučne vedeckovýskumného pracoviska sa pretransformoval na pracovisko výskumno-pedagogické. ÚLUK dnes plní všetky pedagogické úlohy katedry a zároveň pokračuje vo výskume textu, no neorientuje sa už len na slovesné umenie ako kedysi, ale skúma aj ostatné druhy umenia a rozličné formy a vrstvy mimoumeleckého estetického. Estetika, ktorá sa zrodila v takto tematicky zameranom výskume, neaspiruje na pozíciu zovšeobecňujúcej nadstavby nad špeciálnymi umenovedami, príznačnú pre akademickú filozofickú estetiku, ale svojimi cieľmi, poskytovanými kompetenciami a tematickým zameraním sa obracia k životu – k životu spoločnosti a jej jednotlivých členov, k životu človeka. Programovo berie ohľad na tie estetické a umelecké javy a trendy, ktoré aktuálne dominujú v našej kultúre, pričom sa nimi zaoberá predovšetkým v tej podobe, v ktorej majú pre človeka zmysel, v ktorej pôsobia a účinkujú na jeho subjekt, jeho vedomie. V súlade s touto intenciou sa v Nitre rozvíja a vyučuje estetika

obrátená k životu, ktorej koncepciu možno označiť aj prívlastkami pragmatická, resp. recepčná.

Zodpovednosť za konštituovanie estetiky ako nového študijného odboru, za skoncipovanie jeho špecifického „pragmatického“ obsahu i za ďalšiu zmenu štatútu Kabinetu literárnej komunikácie prevzal Ľubomír Plesník, ktorý začiatkom 90. rokov na tomto pracovisku v úlohe výskumného pracovníka pôsobil práve jedno desaťročie a pod vedením Františka Mika aktuálne finalizoval svoju kandidátsku dizertačnú (tzn. doktorskú) prácu na tému Zážitková báza recepcie a interpretácie umeleckého textu.

Ľubomír Plesník nastúpil do nitrianskeho kabinetu roku 1981 ako čerstvý absolvent bratislavskej filozofickej fakulty s aprobáciou slovenčina – estetika. Kabinet sa vtedy volal Vedeckovýskumné pracovisko literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky (VPLKEM) a na jeho čele stál Anton Popovič, ktorý sa – popri iných svojich povinnostiach – práve venoval redigovaniu obsiahlej kolektívnej publikácie Originál/preklad (vyšiel 1983), prezentujúcej terminologickú systematiku interpretácie originálneho a prekladového textu. Tvorba termínov a ich výkladových slovníkov je neodmysliteľnou súčasťou nitrianskeho semiotického výskumu literárnej komunikácie od jeho prvopočiatkov. Je to spôsob, ako na začiatku výskumu urobiť rekognoskáciu výskumného predmetu, aj ako v jeho závere zostaviť sumár a kontrolu dosiahnutých výsledkov. Od samého počiatku mal tento výskum nielen teoretický, semioticko-komunikačný charakter, ale aj kolektívny, tímový, a interdisciplinárny ráz. Okrem interných pracovníkov KLK na ňom participovali aj vysokoškolskí učitelia slovenskej literatúry: KLK pôvodne vznikol pri vtedajšej katedre slovenského jazyka a literatúry z iniciatívy jej členov – začínajúcich bádateľov Jána Kopála a Pavla Plutka, ktorí pre svoje vedecké zanievanie našli porozumenie u vtedy už renomovaných literárnych vedcov Františka Mika a Antona Popoviča. Postupne sa k tejto štvorici pridali aj učitelia z ďalších filologických katedier nitrianskej pedagogickej fakulty, ako aj literárni vedci z mimonitrianskych pracovísk – zo slovenských i českých vysokých škôl a akademických ústavov. V prvej polovici 80. rokov sa z iniciatívy Antona Popoviča do výskumu recepcie a interpretácie umeleckého diela zapojili aj učitelia z katedier hudobnej výchovy, výtvarnej výchovy a psychológie. Hoci na svojich katedrách dovtedy nemali možnosť získať mnoho skúseností s vedeckovýskumnými aktivitami, významne prispeli k objasneniu základných činiteľov komunikácie v oblasti hudby a výtvarného umenia, a to vypracovaním Pojmoslovía hudobnej komunikácie (autor Jiří Fukač, 1982) a Pojmoslovía výtvarnej komunikácie (kolektív

autorov vedený Štefanom Gerom, 1991). Na programe bolo aj zostavenie Slovníka psychológie literatúry, koordináciou jeho autorov bol poverený Ľ. Plesník. Tento slovník však nebol dokončený, po predčasnom skone prof. PhDr. A. Popoviča, DrSc. (1933 – 1984), sa vytratila jeho „motivácia“. Ľ. Plesník sa však nevzdal svojej čiastkovej úlohy objasniť jednu z jeho kľúčových položiek – fenomén čitateľského, resp estetického zážitku z literárneho diela. V plnení tejto úlohy však ďalej pokračoval už pod vedením F. Mika.

Činnosť Kabinetu literárnej komunikácie, resp. pracovísk, ktoré vznikali v dôsledku zmien jeho organizačnej štruktúry (KLK → KLKEM → VPLKEM → ÚJLK → ÚLUK) a výsledky dosahované bádateľmi, ktorí dlhodobo participovali na realizácii niektorej z vedeckých iniciatív jeho vedúcich osobností Františka Mika a Antona Popoviča, vyvolávali rešpekt nielen doma, ale aj v zahraničí. Práve tam sa už koncom 70. rokov otvorene hovorilo o Nitrianskej literárnovednej škole, ale aj o jej dvoch hlavných smeroch: *mikovskom*, štylistickom, zameranom na analýzu komunikácie v jednotlivom texte, a *popovičovskom*, ponímajúcom literatúru ako celostný systém komunikácie (Edward Mozejko: Slovak Theory of Literary Communication. Notes on the Nitra School of Literary Criticism. In: PTL : A Journal for Descriptive Poetics and Theory of Literature, 1978, č. 4). Keď sumarizoval výsledky tímového výskumu literárnej komunikácie realizovanom v Nitre sám Anton. Popovič, vyjadroval sa s ohľadom na súdobý domáci politický kontext o nitrianskom tíme „opatrnejšie“ – hovoril o ňom „iba“ ako o nitrianskej skupine (Anton Popovič: Komunikačný aspekt v slovenskej literárnej vede : príspevky nitrianskej skupiny. In: Slovenská literatúra, 1979, č. 1).

Nitriansku skupinu začiatkom 80. rokov tvorili: Anton Popovič a jeho najbližší spolupracovníci Ján Kopál, Pavol Plutko, Peter Liba, Tibor Žilka, Peter Zajac, Imrich Dénes, Viliam Obert, ale tiež Eva Preložníková, Mária Valentová, Igor Hochel, Eva Kapsová, Ľubomír Plesník, Štefan Gero, Eva Tučná, Juraj Vaňko, František Koli, Marta Keruľová, Pavol Sika, Zuzana Kákošová a mnohí ďalší učitelia z nitrianskej pedagogickej fakulty. Český literárny vedec Zdeněk Mathauser mal štatút jej permanentného hosťujúceho člena. Ústredné postavenie v skupine však patrilo Františkovi Mikovi, a to aj vtedy, keď v nej nevykonával žiadnu riadiacu funkciu. Bol totiž našim učiteľom, ktorý nás oboznamoval s metodológiou vedeckej práce, no zároveň túto metodológiu sám vo svojom osobnom výskume – pri práci na svojom štylistickom modeli textu – dnes známom ako Mikova výrazová sústava – dôsledne uplatňoval a rozvíjal. Vychádzal z potreby „dbať vo výklade diela na funkčný aspekt, a to nielen na začiatku, deklaratívne, vzhľadom na celok, ale i priebežne, pri všetkých

prvkoch, ku ktorým analýzou dospievame“, čo predpokladá „udržovať analýzu v tesnom kontakte s čitateľskou empiriou, lebo tá jediná je smerodajná pri stanovovaní ‚hodnôt‘, ‚funkcií‘“ (František Miko: Text a štýl. Bratislava, 1970). Takto traktovanú metodológiu literárnej vedy ste si mohli osvojiť, mohli ste s ňou polemizovať, vzdialiť sa od nej, alebo ju odmietnuť. Keď sa Ľubomír Plesník v inauguračnej prednáške na tému Nitrianska škola : dva vidy vedy (1999) pokúšal situovať svoju koncepciu estetiky obrátenej k životu do súradníc Nitrianskej školy, identifikoval sa s Mikovým spôsobom vedeckého bádania. Napokon, bol to práve on, kto paralelne s Mikom v druhej polovici 80. rokov riešil problematiku ontológie umeleckého textu, hľadajúc odpoveď na otázku, aký dosah má recepcia diela na jeho bytie. Tézy o recepčnom (Miko), resp. funkčnom bytí diela (Plesník), t. j. zistenie, že literárne dielo jestvuje len vtedy, keď sa číta, keď je prítomné v našom vedomí, sa zákonito premietlo do koncepcie Plesníkovej pragmatickej estetiky vo forme požiadaviek totálneho uplatnenia recepčného prístupu k estetickým javom zohľadňujúcim autentický hodnotový svet ich príjemcu a v podobe programového využívania metódy interpretácie vo vyučovacom procese, a to nielen pri odkrývaní významovej štruktúry jednotlivého umeleckého diela, ale aj pri objasňovaní jeho vývinových špecifik.

Pojmy recepcia (ako cieľová fáza komunikácie diela) a interpretácia (ako cesta k zmyslu diela), to sú tie dva hlavné pojmy, pod egidou ktorých sa na nitrianskej pôde v druhej polovici 60. rokov začal výskum literárneho, umelecky hodnotného textu rozvíjať programovo: pojem komunikácie dodnes figuruje v názve pracoviska, pojem interpretácie zasa v názve jeho emblémovej edície – zborníkov O interpretácii umeleckého textu (dodnes bolo vydaných 26 zväzkov). V druhej polovici 80. rokov sa v súlade s týmito pojmi – potom, ako sa uzavrel výskum v oblasti literárnej metakomunikácie iniciovaný Popovičom – uskutočnil v ÚJLK návrat od problematiky recepcie sprostredkúvanej rozličnými metatextami (textami o textoch) vrátane prekladového textu, ktorému Popovič ako zakladateľ slovenskej vedy o preklade venoval prvoradú pozornosť, k problematike autentického, bezprostredného čitateľského kontaktu s literárnym dielom, z ktorého rezultuje zážitok čitateľa diela ako zakúšanie jeho estetického účinku. Práve v rámci tohto návratu k základným otázkam recepcie a interpretácie slovesného umenia sa do výskumného programu dostala aj otázka ontológie literárneho textu.

V druhej polovici 80. rokov však došlo v KLK (vtedy VPLKEM) ešte k jednej zmene – organizačnej. Roku 1986 sa z menšieho vedeckovýskumného pracoviska, akým býva kabinet,

stal Ústav jazykovej a literárnej komunikácie (ÚJLK), ktorý pozostával z dvoch oddelení: oddelenia jazykovej komunikácie (vedúci Tibor Žilka) a oddelenia literárnej komunikácie (vedúci Ivan Sulík), z bibliograficko-dokumentačného úseku a knižnice. Na čele ústavu stál riaditeľ – bol ním František Miko, a jeho poradným orgánom bola ústavná vedecká rada. Jej členmi boli prodekan pre vedu a výskum, vedúci katedry slovenského jazyka, katedry slovenskej literatúry a katedry ruskej a západnej filológie (všetci z domácej pedagogickej fakulty), ako aj zástupcovia viacerých slovenských vedeckých ústavov a vysokých škôl. Výskumná činnosť literárnovedného oddelenia bola zameraná na teoreticko-pragmatické otázky recepcie a interpretácie umeleckého textu, jazykovedné oddelenie sa orientovalo na porovnávací výskum lexiky, najmä frazeológie, a formou tzv. experimentálnej metodiky pokračovalo v riešení otázok bilingvizmu vo vyučovaní slovenčiny na základných školách s vyučovacím jazykom maďarským. Ešte roku 1971 – v rámci normalizácie dobovej politickej situácie na nitrianskej pedagogickej fakulte – totiž došlo k spojeniu Kabinetu literárnej komunikácie s Kabinetom experimentálnej metodiky, ktorý sa venoval didaktickým otázkam slovensko-maďarskému bilingvizmu, do jedného Kabinetu literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky (KLKEM) zrejme s cieľom oslabiť vedecké ambície a tvorivý potenciál oboch pôvodne samostatných útvarov. O pätnásť rokov neskôr, keď sa z tohto „jedného“ vedeckovýskumného pracoviska stal ústav (ÚJLK), došlo najmä k posilneniu jeho spôsobilosti iniciovať, koordinovať a organizovať vedeckovýskumnú činnosť na filologických katedrách svojej materskej pedagogickej fakulty. V novej spoločenskej situácii, ktorá nastala po roku 1989 a ktorá priniesla zmenu aj do pravidiel organizovania vedy a výskumu na vysokých školách, však táto kompetencia ÚJLK strácala opodstatnenie a bolo treba jeho vtedajší štatút, ale i výskumný program akoby završený objasnením ontológie umeleckého diela nejako vhodne inovovať. V tejto situácii prišiel Ľ. Plesník s návrhom, aby ÚJLK začal gestorovať štúdium estetiky, resp. estetickej výchovy. Na pracovnom stretnutí pracovníkov ústavu, ktoré sa konalo 2. júla 1991, predstavil koncepciu tohto predmetu, a to hneď ako estetiku obrátenú k životu, a získal podporu vedenia ústavu i celého výskumného tímu. Vďaka tomu sa už o rok, v júni 1992, v Nitre konali prvé prijímacie pohovory na denné štúdium estetiky.

V roku 1991 v ÚJLK ako vedeckovýskumní pracovníci pôsobili literárni vedci Ján Kopál (ako riaditeľ), František Miko, Tibor Žilka, Ľubomír Plesník, Mária Valentová, Ivan Sulík, Vincent Šabík, Eva Luptáková a bibliograf Juraj Červeň. Pod Kopálovým vedením práve riešili

výskumnú úlohu Umelecká (literárna, hudobná a výtvarná) tvorba, jej recepcia a interpretácia v perspektíve výchovy (1991 – 1993). Na tejto úlohe participovali aj učители z príbuzných umeleckovýchovných katedier a medzi nimi aj Štefan Gero, Eva Kapsová (obaja výtvarné umenie) a Renáta Beličová (hudba), ktorí sa v roku 1992 stali prvými pedagogickými pracovníkmi ústavu (dovtedy bývalo zvykom, že sa jeho pracovníci podieľali na pedagogickom procese na katedre slovenského jazyka a literatúry, a to najviac v rozsahu 4 hodín týždenne). Spolu s Ľubomírom Plesníkom boli títo učители začlenení do novovytvoreného oddelenia estetiky ÚJLK, kde spoločne konkretizovali učebné plány a osnovy jednotlivých predmetov, a to najprv pre dvojročné základné štúdium inak päťročného magisterského štúdia. Predmety, ktoré začlenili do učebných plánu, boli zamerané na interpretáciu umeleckého diela (hudobného, výtvarného, slovesného), dejiny a súčasnosť umeleckého štýlu (hudobného, výtvarného, slovesného), dejiny a súčasnosť estetického myslenia (úvod do štúdia estetiky, dejiny estetického myslenia, semiotika kultúry a umeleckej komunikácie) a disciplíny blízke estetike (napr. rétorika). Väčšinu z týchto predmetov vyučovali spočiatku sami, časť z nich učili ďalší pracovníci ústavu (Vincent. Šabík, Mária Valentová), príp. aj učители z iných nitrianskych katedier (Viera. Jakubovská, Eva Sollárová), resp. externisti (Klaudius Viceník). Konceptiu a osnovy „svojich“ predmetov pritom predkladali na verejnú oponentúru, čo prispievalo k vzniku jednotnej a zároveň jedinečnej vzdelávacej stratégie pragmatickej estetiky.

Obdobnú úlohu pri budovaní spoločnej stratégie zohrala aj práca na kolektívnej publikácii *Ako vstupovať do živej kultúry* (1993, 1995). Zrod tejto publikácie bol sprevádzaný úsilím preformulovať a prepracovať jednotlivé postupy a výklady umeleckého diela zaužívané v tradičnej teórii a histórii slovesného, výtvarného a hudobného umenia z hľadiska potrieb výučby pragmatickej estetiky a zároveň tematizovať také formy a žánre kultúry, ktoré dovtedy estetika, resp. estetická výchova vôbec nereflektovala. Úvodnú štúdiu do tejto publikácie napísal František Miko. Pojem živá kultúra, ktorý figuruje v názve publikácie, pochádza z jeho dielne a možno ho vnímať ako jedno zo synonym Plesníkovej koncepcie estetiky obrátenej k životu, keďže tiež predpokladá návrat k dielu, teda „návrat tam, kde kultúra prvotne vzniká, žije a rozvíja sa“ (František Miko: *Živá kultúra*. In: *Ako vstupovať do živej kultúry*. Nitra, 1995).

„Návrat k dielu“ bol teda tým krokom, ktorým ÚJLK vstúpil do novej etapy svojho pôsobenia na nitrianskej univerzite. Nadšenie jeho pracovníkov z novej perspektívy

znásoboval záujem mladej generácie o štúdium estetiky. Na prvé prijímacie skúšky na tento odbor sa dostavilo približne 650 uchádzačov. Prebiehali celý jeden týždeň a pozostávali z troch častí: z testu vedomostí z histórie a súčasnosti umenia, interpretácie jedného umeleckého diela (básne, obrazu alebo hudobnej skladby) a osobného pohovoru s každým uchádzačom. Do 1. ročníka bolo prijatých 60 adeptov estetiky, ktorí ju študovali buď v aprobácii so slovenčinou, alebo výtvarnou výchovou a hudobnou výchovou. A pre učiteľov zo základných a stredných škôl sa dokonca zároveň otvorilo trojročné rozširujúce štúdium estetickej výchovy.

V čase, keď začal Ľubomír Plesník riadiť ÚJLK, sa začali prípravy na výučbu estetiky aj v rámci hlavného trojročného štúdia. Do učebného plánu pribudli nové predmety a do ústavu noví učitelia: roku 1993 Marta Žilková pre metodiku vyučovania estetiky, roku 1994 Dagmar Inštitorisová pre oblasť divadelného umenia, roku 1995 Richard Kováčik pre disciplíny o filmovom umení; neskôr pribudli Peter Zlatoš, ktorý posilnil výučbu dejín estetického myslenia, Zoltán Rédey výučbu estetiky literatúry a Július Fajak výučbu estetiky hudby. O čosi neskôr dostali možnosť participovať na výučbe rozličných predmetov, ale aj na vedeckovýskumnej činnosti ústavu viacerí absolventi nitrianskej estetiky: Denisa Sobotovičová (dnes Francis), Miroslava Režná, Michaela Rajčanová (dnes Malíčková), Dana Kubalová (dnes Paraličová), Miroslav Ballay, Eva Pariláková, Juraj Malíček, Lukasz Wojciechowski, Peter Oravec, Petra Pappová, Pavel Urban, Mariana Čechová, Hana Révayová (dnes Zeleňáková), Martin Boszorád a ďalší, ktorí po získaní magisterského titulu pokračovali v štúdiu estetiky formou interného doktorandského štúdia. Po jeho ukončení viacerí z nich zostali pracovať v ÚLUK, iní sa uplatnili na katedrách príbuzného zamerania na FF v Nitre, resp. na iných slovenských univerzitách či na iných školách rozličného druhu.

Vypracovaním učebných plánov a osnov jednotlivých predmetov vyučovaných v rámci študijného odboru estetika v súlade s prvotným Plesníkovým konceptom pragmatickej estetiky sa konštituovanie tohto odboru v ÚLUK neskončilo, skôr naopak. Z Plesníkovej iniciatívy sa v ňom totiž pokračovalo aj formou kolektívnych výskumných projektov, financovaných z prostriedkov Vedeckej agentúry (VEGA) a Kultúrnej a edukačnej grantovej agentúry (KEGA). V týchto projektoch sa myšlienka pragmatickej estetiky uplatnila postupne v štyroch podobách. Najprv sa v rámci projektu Receptná poetika a pragmatická estetika (1994 – 1996) rozpracovali také trendy v súčasnom umení, ako sú výrazová brutalizácia, juvenilizácia a vizualizácia. Potom sa v rámci projektu Morfológia literatúry a umenia

v pragmatickom dosahu (1997 – 1999) z recepčno-pragmatického hľadiska skúmali problémy, ktoré sú predmetom tradičného umenovedného záujmu (otázky tvaroslovia, formy a kompozície). Následne sa z tohto hľadiska v rámci projektu Vyjadrovacie prostriedky literatúry a umenia (v pragmatickom dosahu) (2000 – 2002) venovala pozornosť najmenším komponentom „jazyka“ jednotlivého umeleckého diela, žánru, druhu, štýlu či smeru, v ktorých sa prejavuje ich osobitosť, a v rámci projektu Slovník estetických výrazových kategórií (2003 – 2004) sa urobili prípravné práce veľké kolektívne podujatie – tvorbu Tezaura estetických výrazových kvalít, a to v nadväznosti na sústavu výrazových kategórií, ktorú zostavil František Miko v snahe identifikovať jedinečnosť štýlu umeleckých textov. Ambíciou 32-členného medzinárodného výskumného tímu vedeného Ľubomírom Plesníkom bolo spracovať estetické výrazové kategórie v priereze všetkých druhov umenia a estetickej komunikácie s ohľadom na súčasný stav umenia a umenovedy, a tak ďalej pokračovať v revitalizácii Mikovho vedeckého odkazu s ohľadom na potreby výučby estetiky (preto sa napr. pri formulovaní charakteristík jednotlivých estetických výrazových kategórií, resp. kvalít dbalo na to, aby tieto charakteristiky boli zrozumiteľné aj samotným študentom estetiky).

Aby predstava o dianí v ÚLUK v 90. rokoch bola úplná, treba sa zmieniť aj o vedeckých iniciatívach Tibora Žilku, ktorý najprv sám, neskôr so svojím výskumným tímom zloženým predovšetkým z pracovníkov katedier anglistiky a hungaristiky, uskutočnil revíziu niektorých koncepčných a systémových nedôsledností v Popovičovej teórii metatextov. Ukázal, že Popovičovým pojmom metatext nemožno zastrešiť všetky typy medzitextového nadväzovania, ale že ním možno označovať iba jeden z mnohých typov tzv. intertextuality. S týmto poznaním sa potom pracovalo najmä v rámci dvoch Žilkových výskumných projektoch VEGA: Recepcia moderny a postmoderny (1994 – 1996) a Intertextualita v modernom a postmodernom umení (1997 – 1999), reagujúcich na dobový charakter umenia a trendy, ktoré sa uplatňovali pri jeho výklade najmä v zahraničnej literárnej vede.

Počas výskumných projektov vedených či Ľ. Plesníkom, či T. Žilkom sa v ÚLUK konal celý rad pracovných seminárov, workshopov, domácich i medzinárodných vedeckých konferencií. Materiály z týchto podujatí boli operatívne uverejnené formou zborníkov – v prípade Plesníkových projektov najmä v zborníkoch O interpretácii umeleckého textu (zv. 16 – 23), v prípade Žilkových projektov zasa v zborníkoch Od moderny k postmoderne,

Trancing Literary Postmodernism a Intertextualita v postmodernom umení, a vo viacerých autorských monografiách a štúdiách.

Prvých desať rokov bolo vo výskumnej i pedagogickej činnosti ÚLUK skutočne dynamických. Jedno z najnáročnejších období v jeho histórii ho však ešte len čakalo. V rokoch 2003 – 2006 totiž ústav – opäť vďaka iniciatíve Ľubomíra Plesníka – fungoval ako koordinačné centrum výskumnej úlohy Civilizačno-kultúrne procesy v transformujúcej sa slovenskej spoločnosti, realizovanej v rámci prierezového štátneho programu výskumu a vývoja Účasť spoločenských vied na rozvoji spoločnosti. V rámci tejto úlohy sa riešilo hneď šesť čiastkových výskumných úloh skúmajúcich priebeh civilizačno-kultúrnych procesov na súčasnom Slovensku vo filozofických a sociologicko-politických, kulturologických a eticko-axiologických, etnologických, estetických, jazykovokomunikačných a translátologických, ako aj sociálnopsychologických súvislostiach. Do riešenia týchto čiastkových úloh bolo zapojených 42 bádateľov, a to z viacerých pracovísk nitrianskej filozofickej fakulty, ale aj z troch bratislavských ústavov SAV. Grant, z ktorého boli tieto úlohy financované, dosahoval výšku 19 miliónov SKK. Ľ. Plesník koordinoval túto úlohu ako celok a zároveň usmerňoval aj plnenie jej čiastkovej „estetickéj“ úlohy. Práve v rámci riešenia tejto čiastkovej úlohy bol pod jeho vedením spracovaný Tezaurus estetických výrazových kvalít (1. vyd. 2008, 2. vyd. 2011), jedna z najvýznamnejších publikácií monografického typu, ktoré vznikli počas dvadsiatich rokov výskumu v oblasti pragmatickej estetiky.

Ak platí charakteristika vedeckej školy, ktorú Ľ. Plesník sformuloval vo svojej inauguračnej prednáške (1999), teda že „možno o vedeckej škole hovoriť všade tam, kde tvorbu vedeckých výpovedí spája skupinový sebvýraz“ a že sme schopní na základe „príbuznosti v koncepčnom ťahu a metodologickej gestikulácii, vo voľbe príznačných tém, ale aj v slovníku a štylizácii i bez znalostí vecných súvislostí rozpoznať spriaznenosť autorov týchto výpovedí s istou osobnosťou alebo tímom“, potom je zrejmé, že v priebehu riešenia výskumnej úlohy ŠPVV sa ÚLUK stal pôsobiskom Plesníkovej vedeckej školy. S ohľadom na rozsah povinností hlavného koordinátora, resp. zodpovedného riešiteľa tejto úlohy však práve vtedy Ľ. Plesník rezignoval na funkciu riaditeľa ústavu. V rokoch 2003 – 2006 ústav riadila Marta Žilková, v rokoch 2006 – 2013 v tejto funkcii pôsobila Eva Kapsová, od júna 2013 je riaditeľkou ústavu Miroslava Režná..

Na spoločnom koncepčnom ťahu a metodologickej gestikulácii pracovníkov ústavu sa napriek tomu, že nastali zmeny na čele ÚLUK, nič podstatného nezmenilo, kontinuita vo

výskumnej i vzdelávacej činnosti zostala zachovaná. Len po úspešnej obhajobe záverečnej správy o výsledkoch dosiahnutých pri riešení VÚ ŠPVV začal plynúť život na pracovisku pokojnejšie. Nastalo obdobie jeho stabilizácie.

Stabilizujúco zapôsobil najmä fakt zlepšenia kvalifikačnej štruktúry ústavu. Ku koncu roka 2012 v ÚLUK pôsobili ako vedecko-pedagogickí pracovníci: prof. PhDr. Ľubomír Plesník, DrSc., prof. PhDr. Dagmar Inštitorisová, PhD., prof. PhDr. Eva Kapsová, CSc., prof. PhDr. Marta Žilková, PhD., doc. PhDr. Renáta Beličová, PhD., doc. PhDr. Zoltán Rédey, PhD., Mgr. Richard Kováčik, PhD., PhDr. Michaela Malíčková, PhD., PhDr. Milan Michalec, PhD., Mgr. Peter Oravec, PhD., Mgr. Hana Zeleňáková, PhD., Mgr. Peter Zlatoš, PhD., PhDr. Jozef Žilinek, PhD.; ako vedeckovýskumní pracovníci: Mgr. Mariana Čechová, PhD., Mgr. Juraj Malíček, PhD., Mgr. Eva Pariláková, PhD., Mgr. Miroslava Režná, PhD., PhDr. Mária Valentová, ako administratívno-technickí pracovníci: PhDr. Ľuboslav Horvát, Mgr. Jaroslava Košťálová a ako študenti interného doktorandského štúdia: Mgr. Nina Vrbanová, Mgr. Róbert Špoták a Mgr. Petra Baďová. Ak porovnáme tento zoznam so zoznamom pracovníkov, ktorí pracovali v ÚLUK roku 2006, zistíme, že v ňom nastali predovšetkým tieto významné zmeny: Ľubomír Plesník nadobudol vedeckú hodnosť DrSc., Dagmar Inštitorisová sa inaugurovala ako vysokoškolská profesorka, Zoltán Rédey sa habilitoval za docenta; takmer všetci dnešní odborní asistenti a vedeckovýskumní pracovníci ústavu získali titul PhD., desať z nich pritom všetky tri stupne štúdia estetiky absolvovalo práve v ÚLUK; z ústavu odišli pracovať na iné univerzitné pracoviská prof. PhDr. Tibor Žilka, DrSc., a doc. PhDr. Július Fújak, PhD., ale zostali s ním v kontakte ako školitelia študentov doktorandského štúdia; z ÚLUK po vydaji odišla Mgr. Dana Kubalová-Paraličová, PhD., a na uvoľnené miesto nastúpil PhDr. Jozef Žilinek, PhD. A ústav navždy opustili nestori tímového výskumu literárnej komunikácie: prof. PhDr. Ján Kopál, CSc., Dr. h. c. (1925 – 2000), prof. PhDr. Zdeněk Mathauser, DrSc., Dr. h. c. (1920 – 2008), a prof. PhDr. František Miko, DrSc., Dr. h. c. (1920 – 2010).

Výsledky tímového výskumu nezávisia iba od kvality výskumného programu, ale aj od osobností, ktoré ho realizujú. V ÚLUK sa ako zodpovední riešitelia tímových výskumných a vzdelávacích projektov od roku 2006 osvedčili: Renáta Beličová (projekt VEGA: Univerzálne a autentické – kľúčové aspekty kultúr v európskych integračných procesoch, 2006 – 2008), Dagmar Inštitorisová (projekt VEGA: Divadlo – interaktivita, inscenovanosť, diskurz, 2006 – 2008), Tibor Žilka (projekt VEGA: Literárna fikcia a jej podoby. Poetika fikčných svetov, 2007

– 2008), Ľubomír Plesník (projekt VEGA: Andersencia – existenciálny model v rozprávkach H. Ch. Andersena, 2009 – 2010), Zoltán Rédey (projekt VEGA: Modely deficitných svetov v literatúre, 2011 – 2012), Marta Žilková (projekty KEGA: Inovácia vyučovania estetickej výchovy na vysokých školách, 2007 – 2009; Profilácia metodiky estetickej výchovy ako interdisciplinárneho a intertextuálneho predmetu, 2010 – 2011) a Eva Kapsová (projekty KEGA: Modely interpretácie umeleckého diela v kontexte tradície a súčasnosti, 2008 – 2010; Školská interpretácia umeleckého diela, 2013 – 2016).

Pracovníci ÚLUK majú bohaté praktické skúsenosti s organizáciou a priebehom tímového výskumu estetických fenoménov, s jeho metodológiou a metodikou, s publikačnou činnosťou, prostredníctvom ktorej sa dosiahnuté výsledky dostávajú do komunikačného obehu, aby dosiahli ohlas u širokej odbornej verejnosti a stali sa pre ňu nielen nové a príťažlivé, ale aj vedecky relevantné. Z doterajších osobných príspevkov členov tímu do kreovania nitrianskej pragmatickej estetiky sú najznámejšie a najzásadnejšie: 1. fundamentálna koncepcia estetiky obrátená k životu zdôvodnená monografiách Ľubomíra Plesníka Pragmatická estetika textu (1998), Estetika inakosti (1995) a Estetika jednakosti (2001); 2. koncepcia výrazovej interpretácie súčasného výtvarného umenia sformulovaná v monografiách Evy Kapsovej Výrazové osobitosti výtvarného diela (1997) a Konceptuálne tendencie vo výtvarnom umení (2002); 3. teória interpretácie divadelného diela predstavená v monografiách Dagmar Inštitorisovej O výrazovej variabilite divadelného diela (2001) a Interpretácia divadelného diela (2010); 4. koncept recepčnej estetiky hudby rozpracovaný v monografiách Renáty Beličovej Recepčná hudobná estetika : Introdukcia (2002), Teória (2003) a K pojmosloviu(2006); 5. koncepcia výrazovej interpretácie súčasného slovesného umenia realizovaná v monografiách Zoltána Rédeya Výrazové tendencie súčasnej slovenskej lyriky (2001), Súčasná slovenská poézia v kontexte civilizačno-kultúrnych premien (2005), Súčasná slovenská próza v kontexte civilizačno-kultúrnych premien (2007), Elegickosť ako výrazový archetyp lyriky: modality smútku a skepsy v slovenskej poézii (2010) atď.; 6. teória a estetika popkultúry popularizovaná v manuáloch Juraja Malíčka Vademecum popkultúry: estetika popkultúry s dôrazom na jej okraj, perifériu, subžánre (2008) a Popkultúra: návod na použitie (2012); 7. projekt metodiky vyučovania estetiky na základných, stredných a vysokých školách známy pod názvom Praktická estetika – doposiaľ pod týmto názvom vyšlo v rozmedzí rokov 2001 – 2011 päť metodických príručiek, na ktorých sa spolu s vedúcou projektu Martou Žilkovou autorsky podieľali M. Malíčková, D. Kubalová-Paraličová,

J. Malíček, E. Pariláková, M. Režná, H. Révayová-Zeleňáková, M. Michalec, P. Oravec a mnohí ďalší pracovníci ÚLUK, ako aj študenti estetiky a jej učitelia na základných, stredných a vysokých školách.

V rokoch 2010 – 2013 sa ÚLUK spolu s katedrami kulturológie a anglistiky a amerikanistiky FF a katedrou hudby PF UKF podieľa na trojročnom edukačnom projekte Vzdelávanie divadlom. Cieľ tohto projektu, ktorý koordinuje Dagmar Inštitorisová a ktorý je spolufinancovaný zo zdrojov Európskej únie (celkové oprávnené výdavky projektu sú takmer 840 000 €), spočíva v inovácii študijných programov v divadelných disciplínach vrátane estetiky divadla, a to s dôrazom na potreby trhu práce a vedomostnej spoločnosti. Jeho výsledky majú rozličné podoby: od workshopov týkajúcich sa jednotlivých zložiek divadelnej tvorby cez publikácie, v ktorých sa tieto zložky opisujú a objasňujú, až po naštudovanie školskej muzikálovej inscenácie. V máji 2011 sa v rámci tohto projektu uskutočnila na pôde UKF v Nitre celoslovenská premiéra muzikálu Ples upírov. Režisérom tejto inscenácie bol Peter Oravec, ktorý študentov estetiky učí dejiny divadla a zároveň sa ako režisér umelecky pôsobí v rozličných amatérskych, ale aj profesionálnych divadelných súboroch. Ešte ako študent estetiky sa angažoval aj na doskách Študentského divadla VYDI, ktoré na našej univerzite roku 1992 založila a potom aj dlhé roky viedla teoretička rozhlasového dramatického umenia a metodička estetickej výchovy Marta Žilková. V roku 2001 sa k jej iniciatíve pridal Miroslav Ballay, vtedy tiež ešte študent estetiky, dnes docent a vedúci katedry kulturológie a stále aj umelecký vedúci tohto divadla.

Väčšina pracovníkov ÚLUK svoju vedeckovýskumnú činnosť realizuje predovšetkým v oblasti slovesného umenia, ba podaktorí sa venujú aj vlastnej literárnej tvorbe, napr. Dagmar Inštitorisová píše rozprávky, Eva Pariláková lyrickú poéziu. Študenti však zo všetkých druhov umenia dlhodobo preferujú filmové umenie. Je to najmä zásluha učiteľa filmovedných disciplín Richarda Kováčika, ktorý ich pre tento druh umenia nadchýna najmä prostredníctvom filmového klubu. Tento klub, ktorý na našej univerzite vznikol z Kováčikovej iniciatívy začiatkom 90. rokov, plní vo výučbe estetiky špecifickú úlohu: formuje osobnejší vzťah študentov nielen k filmu a umeniu vôbec, ale aj k svojmu domovskému pracovisku. Filmový klub svoju činnosť najnovšie realizuje v priestoroch nitrianskeho Starého divadla Karola Spišáka, no jeho úzka spolupráca s ÚLUK pokračuje ďalej.

V akademickom roku 2005/2006 sa na Filozofickej fakulte UKF začal vo výchovno-vzdelávacom procese aplikovať Európsky systém prenosu a zhromažďovania kreditov (ECTS).

V rámci tohto systému ÚLUK postupne pretransformoval svoju originálnu koncepciu výučby pragmatickej estetiky do podoby študijného odboru bakalárskeho a magisterského štúdia estetiky a študijných programov učiteľstvo estetickej výchovy a jednodborovej estetiky. Každý rok býva odvtedy do prvého ročníka interného bakalárskeho štúdia v rámci v oboch týchto programoch prijatých 30 – 40 študentov, z ktorých v magisterskom štúdiu pokračujú približne dve tretiny. Tento „úbytok“ býva najčastejšie spôsobený tým, že sa medzi adeptmi estetiky čoraz častejšie vyskytujú jedinci inertní voči estetickým účinkom umenia. Príkladom výnimočného záujmu o svoj odbor môžu byť naopak prví študenti jednodborového štúdia estetiky, ktorí roku 2008 za účelom vydávania časopisu pre súčasné umenie a estetiku založili občianske združenie Artéria. Tento časopis už dlhšie nevychádza a na jeho tvorbe zainteresovaní študenti sú už absolventmi vysokej školy, ale ich občianske združenie pod vedením Róberta Špotáka funguje ďalej a organizuje rozličné kultúrne a umelecké podujatia.

Estetika je svojou povahou teoretickou disciplínou, u svojich adeptov však predpokladá aspoň elementárnu vnímavosť voči výrazovým vlastnostiam estetických artefaktov. Viacerí študenti majú aj autentické tvorivé skúsenosti s rozličnými druhmi umenia, najmä s hudbou a tancom, a radi ich prezentujú na koncertných podujatiach organizovaných z iniciatívy učiteľa interpretácie hudobného diela Milana Michalca pod názvom Dnes (sa) hrajú estetici. Každoročne sa v ÚLUK koná aj prehliadka študentskej vedeckej, odbornej a umeleckej činnosti. V odbore estetika sa však na Slovensku neorganizuje celoštátna súťaž ŠVOUČ, vybraní študenti sa preto pod odborným dohľadom estetičky literatúry Miroslavy Režnej pravidelne zúčastňujú medzinárodnej študentskej vedeckej konferencie, ktorú pripravuje Ústav pro českou literaturu AV ČR v Prahe. Najúspešnejším reprezentantom nitrianskej estetiky na tomto fóre bol doposiaľ Martin Boszorád. Ten sa s projektom svojej doktorskej práce dostal v roku 2011 aj do finále III. ročníka grantového programu Nadácie Intenda na podporu najtalentovanejších slovenských doktorandov Podporujeme individuality a stal sa členom Klubu individualít pôsobiacim pri tejto nadácii.

V ÚLUK za úspešného absolventa estetiky považujeme každého, komu sa podarilo etablovať v povolani učiteľa na základnej, strednej či vysokej škole, ako aj v iných profesiách v oblasti kultúry a umenia u nás doma, alebo v zahraničí. Kde všade sa naši absolventi už uplatnili? Napr. Marcel Hanáček, Martin Jurčo a Rastislav Šimášek pracujú v Slovenskom rozhlase ako redaktori, Janette Kopkášová je redaktorkou Rádia Express, Samuel Trnka

redaktorom servera zabava.sme.sk, Beáta Belancová redaktorkou dvojtýždenníka Knižná revue, Imrich Rešeta sa živí ako filmový publicista, Michal Seman pracuje v Národnom filmovom archíve, Tomáš Tvrdoň na sekretariáte Asociácie slovenských filmových klubov, Andrea Ábelová sa presadila v USA ako manažérka distribučnej siete ruských filmov, Diana Olčáková pracuje ako koordinátorka projektov v rámci agentúry DAFilms.cz, Nina Vrbanová je kurátorkou Galérie Cypriána Majerníka v Bratislave, Lucia Miklošková pôsobí ako kurátorka v Turčianskej galérii v Martine, Viola Libiaková je lektorkou v The Demarco European Art Foundation so sídlom v Edinburghu, Lucia Vadelová referentkou pre kultúrno-výchovnú činnosť v Nitrianskej galérii, Pavel Urban bol kurátorom v Stredoslovenskej galérii v Banskej Bystrici a teraz pôsobí na Katedre mediatickej a kultúrneho dedičstva FHV Žilinskej univerzity ako odborný asistent, Boris Schubert bol riaditeľom Považského múzea v Žiline, Lenka Konôpková pracuje v Kancelárii komunikácie a práce s verejnosťou na Slovenskej poľnohospodárskej univerzite v Nitre, Mariana Záturová je vedúcou Útvoru propagácie a cestovného ruchu na Mestskom úrade v Nitre, Viera Chrenková-Lasáková je projektovou manažérkou v Inštitúte aplikovanej ekológie Daphne; štúdium estetiky v ÚLUK absolvovali aj spisovateľ a publicista Michal Hvorecký, Viktória Dzurenková, ktorá aktuálne študuje réžiu hraného filmu na FAMU v Prahe, alebo Henrieta Szalayová, herečka a manažérka experimentálneho divadelného štúdia Kompánia so sídlom v Budapešti.

Nitrianska pragmatická estetika je pragmatickou nielen vďaka tomu, že berie ohľad na mimoriadne dynamickú, rôznorodú a inovatívnu prax súčasnej kultúry a umenia, ale aj preto, že je jednou z jej najväčších ambícií je, aby sa jej absolventi vedeli v tejto praxi uplatniť v čo najširšej variete profesií a špecializácií. Ústav literárnej a umeleckej komunikácie, majúci na zreteli tento cieľ, vyučuje estetiku už dvadsať rokov. Aktuálne v plnom rozsahu zabezpečuje bakalárske a magisterské štúdium v odboroch estetická výchova (učiteľstvo aprobačných predmetov) a estetika (jednoodborové štúdium). V oboch týchto odboroch organizuje aj rigorózne skúšky. V odbore 2.1.6 estetika zabezpečuje doktorandské štúdium a má aj oprávnenie habilitovať docentov a inaugurovať vysokoškolských profesorov.